

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Мовчан Уляни Ігорівни
«Розподілене правління в пострадянських напівпрезидентських
системах», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата політичних
наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність питань, що розглядаються у дисертації, не викликає сумнівів. Напівпрезидентська система правління, після своєї інституціоналізації у Франції на межі 50-60-х років ХХ століття, була запроваджена майже у 50 країнах світу. Складність конструкції, суттєва залежність від політичної приналежності глави держави та парламентської більшості викликали значну кількість питань щодо механізмів її функціонування та перспектив погодження і реалізації політичних програм президента та уряду. Внаслідок цього серед науковців значна увага приділяється вивченню феномену розподіленого правління, як в теоретичному форматі, так і на основі численних практик різних країн. Політичний клас України певною мірою був не готовий до варіативних практичних наслідків напівпрезидентської системи правління, особливо у форматі когабітації/напівкогабітації, що виявилось у низці конфліктних ситуацій протягом 2006-2010 рр. Відповідно це посилює значимість концептуального аналізу розподіленого правління в пострадянських напівпрезидентських системах та в Україні, зокрема.

Автором чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання. Зокрема, метою окреслено: дослідження інституційних особливостей розподіленого правління в пострадянських напівпрезидентських системах та пошук оптимальної моделі інституційного дизайну задля подальшої демократизації політичного режиму України (с.5).

Належний рівень наукової обґрунтованості результатів дослідження забезпечено використанням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів. Відповідно методологічною основою для вивчення

інституціональних особливостей напівпрезидентської системи стала концепція неоінституціонального аналізу, яка дозволила авторці дослідити формальні та неформальні інститути та практики.

Важливим у методологічному плані є з'ясування інституційного дизайну напівпрезидентської системи правління здійснене на основі підходу М.Шугарта та Дж. Керрі у порівнянні прем'єр-президентської та президентсько-парламентської систем (с.18-21). При цьому позитивним є звернення дисертантки до оцінки значення чинників сили та слабкості президента у напівпрезидентській конструкції влади. Цілком обґрунтованим є аналіз ролі та значення когабітації та її вплив на силу головних владних інститутів (с.23-25). В якості дієвого чинника в роботі також розглядаються основні виборчі системи.

Дослідження моделей демократії у розділених суспільствах здійснюється на підставі опрацювання концепції А.Лейпхарта, зокрема його візії консоціальної моделі демократії (с.51-54). Позитивним є те, що дисертантка не лише представила модель А.Лейпхарта, але і розглянула основні критичні зауваження Д.Горовіца та Ф.Рьодера, що дозволило всебічно проаналізувати модель консоціальної демократії (с.56-58).

Логічним є співставлення консенсусної, консоціальної та розподіленої моделей демократії. При цьому авторка зазначає, що консоціальна демократія не може розглядатися як особлива форма консенсусної демократії і навпаки (с.63). Цікавим є розгляд різних практик досягнення компромісу, серед яких в дисертації певна перевага надається формуванню широких коаліцій, зокрема конструкції «велика коаліція» (с.63-65).

У другому розділі зроблений аналіз світового досвіду функціонування інститутів розподіленого правління на прикладі Австрії, Бельгії, Нідерландів та Швейцарії (с.73-77). Обрані для вивчення країни за виключенням Австрії не відносяться до системи напівпрезидентенціалізму. Приклад Австрії так само не може бути потрактований як зразковий варіант напівпрезидентської системи

правління, скоріше за все його слід розглядати як виняток або окремий випадок. В роботі розглядаються приклади багатоскладових суспільств та застосування моделі консоціальної демократії щодо окремих країн Азії, Африки та Близького Сходу. При цьому дисертантка звертає увагу на виділений нею в якості найбільш важливого принципу консоціональності – уряд великої коаліції (с.81). Дисертантка вслід за А.Лейпхартом окреслила сприятливі умови для запровадження консоціальної демократії: невелика кількість сегментів, традиція співробітництва еліт та зовнішні загрози.

В процесі визначення інституціональних особливостей пострадянських напівпрезидентських систем дисертантка слушно застосувала індексний аналіз повноважень президентів М.Шугарта та Дж.Керрі, А.Сіароффа та О.Зазнаєва (с.85-87). Розглядаючи обсяг повноважень президентів на пострадянському просторі, особливо на прикладі Грузії та Киргізії, показано, що вони володіють значною формальною владою порівняно з їх колегами в країнах з стійкою демократією.

Особливий інтерес представляє розгляд у дисертації моделі/випадку коаліційного президенціалізму на прикладі Бразилії (с.111-114). Авторка трактує цей випадок як нову модель напівпрезиденціалізму, що саме по собі є цікавим. Однак, на нашу думку, цей випадок потребує більш чіткого концептуального співставлення із інституційним дизайном класичної президентської моделі до якої прийнято відносити США і класичного варіанту напівпрезидентської системи правління у Франції. Одночасно потребує схвалення спроба молодого науковця запропонувати власну візію і в подальшому на цій основі аналізувати українську практику.

У третьому розділі простежується динаміка напівпрезидентської системи правління в Україні у форматі коливань між прем'єр-президенціалізмом та суперпрезиденціалізмом. Методологічно вірно дисертантка обрала конструкцію аналізу та класифікації напівпрезидентської системи правління Р.Елджі. Авторка вважає, що у системі владних взаємовідносин простежується недосконалість розподілу повноважень,

відповідно основною вадою системи виводить подвійну підзвітність уряду главі держави та парламенту, що виступає ключовою системною характеристикою цієї системи правління (с.127). Цікавим є аналіз у цьому контексті феномену патронажно-клієнтарних мереж.

Відповідно до логіки аналізу А.Лейпхарта в дисертації розглянуто виборчі системи, які застосовувалися в Україні під час виборів до парламенту та їх вплив на формування більшості у парламенті. Авторка доходить до висновку, що введення пропорційної системи в поєднанні із єдиним загальнонаціональним округом стало одним із факторів неефективності прем'єр-президенціалізму в Україні. Цікавим також є ракурс оцінки мажоритарної виборчої системи, щодо якої дослідниця зазначає, що дана виборча модель не працює в українському суспільстві оскільки в ньому існують відчутні соціополітичні поділи. На цій основі в дисертації сформульовано низку авторських пропозицій щодо підвищення ефективності діючої системи правління.

Наукове та практичне значення вивчення інституціональних особливостей напівпрезидентських систем та моделі розподіленого правління, її характерних рис та елементів полягає в окресленні оптимальної конфігурації інституційного дизайну для політичної системи України, пошуку шляхів конституційного реформування у контексті європейського вибору України.

Положення, які складають зміст новизни та висновки дисертації, яка є самостійною завершеною науковою працею, цілком відповідають її завданням, вони є обґрунтованими і базуються на викладеному матеріалі роботи. Заслуговує на особливу увагу активне опрацювання іншомовних джерел (з 214 найменувань у списку використаних джерел іншомовні склали 114). Дисертаційна робота містить 12 додатків які покращують розуміння низки важливих положень роботи.

Основні положення дисертації висвітлено у 10 фахових публікаціях (з них 7 без співавторів), апробовано на чисельних наукових форумах в тому числі у США, Німеччині та Естонії.

Текст автореферату повністю відповідає змісту дисертації.

Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – «політичні інститути і процеси».

Попри безумовну значимість наукових пошуків дисертанта, окремі положення його наукового доробку потребують додаткового обґрунтування або уточнення:

1. Концептуально авторка розглядає феномен багатоскладових/розділених суспільств. В роботі багатоскладове суспільство визначається як синонім «суспільства із соціально-політичними розмежуваннями» і під цим розуміється «суспільство, в якому організація політики в більшості випадків відбувається відповідно до етнічної приналежності, і два або більше сегментів суспільства змагаються за владу в центрі політичної системи» (с.51). Цілком обґрунтовано що у цьому фрагменті дисертантка звертається до творчого доробку С.Роккана та С.Ліпсета у контексті їх аналізу соціополітичних поділів. Однак, зазначені автори виділяли значно більшу кількість основ для соціополітичних поділів і не зводили їх виключно до етномовної основи. По друге в багатьох країнах існують суттєві відмінності між суспільними групами, однак говорити про наявність соціополітичного поділу в них важко. Робота суттєво виграла б у випадку чіткого окреслення параметрів/індикаторів розділеного суспільства і соціополітичних поділів та визначення кола країн світу, які можуть бути віднесені до цієї категорії/групи країн.
2. Дисертантка намагаючись знайти оптимальні варіанти аналогій для вирішення проблем політичного розвитку України, запропонувала в ряді випадків досить екзотичні приклади. Зокрема щодо системи альтернативного голосування, яке існує на о.Фіджі (с.140-141). Можливо зазначений приклад є цікавий сам по собі, однак його важко розглядати валідним щодо України внаслідок базових параметрів о.Фіджі: населення країни становить 840 тисяч, територія островів.

3. Запропонована авторкою система формування коаліцій розглянута щодо президентських та напівпрезидентських систем правління (с.102). Однак в роботі техніки формування уряду представлені скоріше на основі досвіду парламентських систем правління (с.103). Робота суттєво виграла б концептуально якби були розділені характеристики формування парламентської більшості і урядів, а також враховані особливості формування різних типів урядів більшості і меншості.
4. Для аналізу позиції глави держави в дисертації використано індексні системи вимірювання сили президента розроблені М.Шугартом та Дж.Кері, А.Сіароффом і О.Зазнаєвим (с.85-87). Однак наголос зроблено на характеристиці підходів цих авторів, а не на аналізі отриманих ними результатів.

Водночас висловлені зауваження не зменшують позитивного враження від роботи. Дисертаційна робота та автореферат У. І. Мовчан «Розподілене правління в пострадянських напівпрезидентських системах» виконані на належному науковому рівні, відповідають вимогам МОН України та пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), які висуваються до кандидатських дисертацій, а їх автор Уляна Ігорівна Мовчан заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент, доктор політичних наук,
професор кафедри політології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

А. С. Романюк

Підпис *А. С. Романюк*
ПІДТВЕРДЖУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

